

Talböcker i skolan

För dig som möter elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi

Läsnersättning och talböcker

En god förmåga att läsa och skriva förutsätts ofta i vår tid, men texter innebär en ständig utmaning för personer som har en läsnersättning.

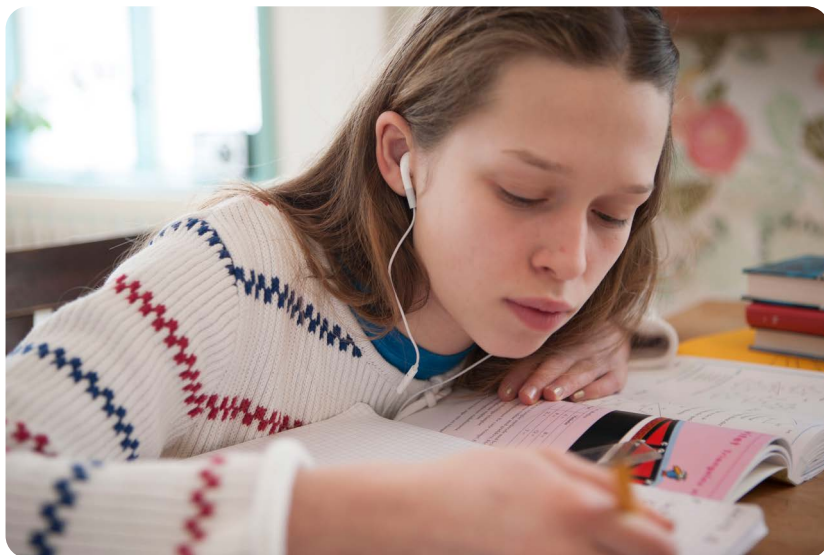
En läsnersättning kan bero på olika saker, till exempel läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, rörelsehinder eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som autism och adhd. Den här broschyren har fokus på barn med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. För de barnen kan talböcker innebära en avgörande skillnad.

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, har i uppdrag att ge personer tillgång till de medier de behöver på det sätt som passar dem, oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning. Det omfattar bland annat produktion av talböcker.

Många talböcker innehåller både tal och text. Då kan man se text och bilder på skärmen när man läser i en smartphone, surfplatta eller dator. Det finns även särskilda talboksspelare. Framställning och användning av talböcker regleras i upphovsrättslagen (§ 17). Personer med läsnersättning har rätt att låna talböcker från biblioteken. Även skolbibliotek kan låna ut talböcker och registrera elever så att de får ett konto och själva kan ladda ner talböcker via MTM:s legimus.se eller appen Legimus.

På bibliotek och i bokhandeln finns även ljudböcker, kommersiellt producerade inläsningar. Alla elever kan använda ljudböcker, medan talböcker endast är till för dem som har en läsnersättning.

Tidiga insatser

Att utveckla en god förmåga att läsa och skriva är viktigt i dag. Det är också en utmaning för de 5–8 procent av befolkningen som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Barn kan behöva särskilt stöd för att erövra skriftspråket – hemma, i förskolan och i skolan. Forskare och pedagoger är överens om att det är viktigt med insatser så tidigt som möjligt.

Eftersom kunskaperna om dyslexi är så stora i dag vet man, skriver Peter af Trampe i *Dyslexi* (2008), att negativa effekter av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi kan dämpas genom att man tidigt sätter in pedagogiska åtgärder och hjälpmedel, som till exempel talsyntes och talböcker.

Mats Myrberg, professor i specialpedagogik vid Stockholms universitet sammanfattar vikten av tidiga insatser på följande sätt i skriften *Vad säger forskningen om dyslexi*:

”Tidiga insatser är avgörande för att barnets utveckling när det gäller att läsa och skriva ska bli så normal som möjligt. Mycket språklig stimulans redan i förskoleåldern är bra för alla barn, men särskilt för barn med dyslexi är det viktigt med böcker och högläsning. I skolan behöver barnen både pedagogiska insatser och hjälpmedel, bland annat i form av datorstöd och inlästa böcker.”

Pedagogen Ewa Ahrnéll, som medverkar i samma bok, betonar också vikten av att tidigt hitta de barn som har en disposition för att utveckla läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Dessa behöver få alternativa verktyg, till exempel talböcker. Det är heller inte ovanligt att föräldrarna själva har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. De kan känna stor oro om de själva inte fick det stöd de behövde under sin skolgång.

Komma igång med läsning

Skolan ägnar mycket tid åt bokstäver, ord och texter, men för en del barn fungerar inte läsningen. Upptäckten att ett barn har svårt att lära sig läsa och skriva påverkar ofta barnets självkänsla negativt. Att växa upp med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och sakna rätt stöd kan vara svårt, men erfarenhet visar att för de elever som kommer igång med läsning av talböcker och dessutom får stöd hemifrån underlättas kunskapsinhämtningen betydligt. Den sociala omgivningens roll för och attityd till barnens talboksanvändning återkommer i flera studier.

Talboksanvändning har en potential att stärka självkänslan hos barn med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi visar Milanis, Lorusos och Moltenis undersökning av italienska barn i åldern 11–16 år. Barn som läste talböcker fick också lättare att koncentrera sig på arbetet i skolan. MTM:s motsvarighet i Danmark, Nationalbibliotek för mennesker med laesevanskligheder (Nota), har genomfört flera studier, bland annat en undersökning med barn i åldern 12–16 år. Den visar att elever med dyslexi som läser talböcker gör sina läxor oftare och generellt trivs bättre i skolan än de som använder talböcker lite eller inte alls.

I Emma Lindeblads avhandling *Self-concepts and psychological health among children and adolescents with reading disabilities and the influence of assistive technolog* beskrivs att barn med dyslexi som använt appar som lässtärkande (bland annat talböcker) känner sig mer motiverade i skolarbetet, mer självständiga och mindre stigmatiserade. De beskrivs så av både lärare, föräldrar och eleverna själv. Dessutom visar resultaten att deltagarnas avkodningsförmåga inte utvecklades långsammare även om de inte tränade traditionell lästräning utan endast läste med öronen.

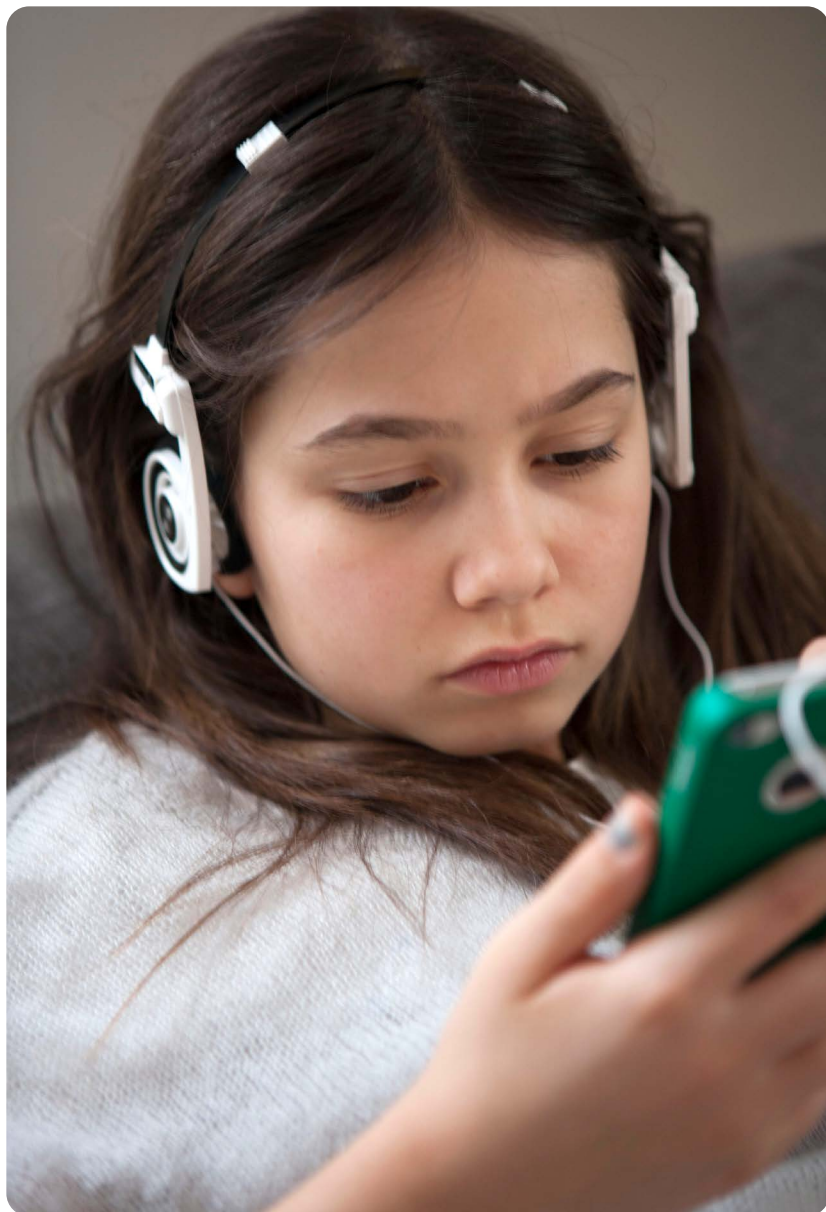
Omgivningens ansvar

I rapporten *Talande böcker och läsande barn* (2013) betonas den sociala omgivningen vara av stor betydelse för det sätt barnen använder talböcker på. Rapporten pekar särskilt på hur bemötandet från de vuxna (bibliotekarier, lärare och andra) som förmedlar talböcker återspeglas i barnens syn på sin läsnedsättning och talböcker. Barnen som har intervjuats i rapporten berättar hur den sociala situationen och andras oförståelse för läsnedsättningar kan skapa olust i läsaktiviteter. De idéer som barnen uttrycker

kring att talboksanvändning inte kan ses som läsning, och som kanske till och med kan ses som en form av genväg eller fusk, tyder på att de uppfattar att läsning av tryckt text är ett – trots att det kan för dem vara ouppnåeligt – ideal. För barn som läser med öronen är det med andra ord väldigt viktigt att deras omgivning förstår att det bara är ett av flera sätt att ta till sig text. Och att ingen värdering läggs på vilket som är ”rätt” sätt att läsa.

Strategier

Det är vanligt att personer med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi utvecklar olika undvikande eller kompensatoriska strategier för att hantera omvärldens krav på förmågan att läsa och skriva. Med stöd från de vuxna i skolan kan eleverna hitta konstruktiva strategier. Alla barn är olika och det finns inga universallösningar, men tillgång till talböcker, inlästa läromedel, tekniska hjälpmedel som datorer, läsprogram och appar, samt effektiv lästräning ger goda möjligheter för skolbarn att finna individuella vägar till det skrivna ordet, att utveckla sitt språk och stärka sitt självförtroende. Onda cirklar kan brytas och bli goda cirklar.

Yvonne Lööv-Olebark och Maria Samuelsson har båda lång erfarenhet av talböcker i klassrummet.

”Ge eleverna de verktyg de behöver!”

Lärare kan arbeta med barn och talböcker på många olika vis. Så här berättar Yvonne Lööv-Olebark och Maria Samuelsson, som båda är lärare:

- Det gäller att möta eleven där den är, och kunna ge eleven de verktyg som behövs. Man behöver hitta en strategi som passar varje elev. Samma hjälpmedel passar inte alla, säger Yvonne Lööv-Olebark, med 30 års erfarenhet som lärare, nu senast på Eriksdalskolan i Stockholm.

- Jag låter eleverna testa alla olika hjälpmedel vi har, däribland talböcker. Det gäller att individualisera undervisningen och anpassa den efter elevens behov, menar hon.

För Maria Samuelsson på Värgårdsskolan i Kisa är valet av talböcker för en elev med läsnedsättning en självklarhet. Maria har arbetat med talböcker ända sedan de fanns på kassett. Hennes senaste elev med dyslexi fick sin diagnos i fjärde klass och går nu i sexan.

- Min elev följer inte bara med i undervisningen nu, hon har också fått så mycket bättre självkänsla! Hon har fått ett större ordförråd, kommer ihåg vad hon läst och kan återberätta innehållet. Det viktigaste är att hon nu kan vara delaktig på samma villkor som de andra eleverna, menar Maria.

Maria vill framhålla en sak till:

- Med inlästa läromedel och talböcker ökar också elevens möjligheter att nå målen i skolan.

Hon berättar också att läraren inledningsvis måste vara beredd att ge mycket stöd när eleven ska lära sig att använda talböcker. Det kan ta tid att ladda ner böcker och använda talböcker. Det handlar också om att tillägna sig en teknik att läsa genom att lyssna.

- Nu när hon lärt sig det tar hon självmant upp sin bok och läser när hon får tid över. Detta var alltså en tjej som inte ens ville ta i vanliga böcker förut.

Maria använder talböckerna som "vanliga" böcker. När hon undervisar i svenska läser alla barnen samma bok, och eleven med dyslexi läser sin talbok. Det underlättar att det är så enkelt att få tag i talböcker. Eleven själv säger:

- Jag går till biblioteket, laddar och lyssnar. Det är lätt. Jag kan välja vad jag vill.

Ingen i klassrummet reagerar på att hon läser talböcker.

- När hon fick sin diagnos visade jag en film om dyslexi. Vi pratar helt öppet om det. På det viset blir det inget konstigt med att hon har en dator och de andra inte. Som pedagog ska du signalera att detta sätt att läsa på är lika mycket värt som något annat.

Referenser

Kere, J och Finer, D. (2008), *Dyslexi*, Stockholm: Karolinska institutet University press.

Lindeblad, Emma (2017), *Self-concepts and psychological health among children and adolescents with reading disabilities and the influence of assistive technolog*, Växjö: Linnaeus University Press.

Milani, A, Lorusso, ML och Molteni, M. (2009), *The effects of audiobooks on the psychosocial adjustment of pre-adolescents and adolescents with dyslexia*. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/dys.397/abstract>

Auxiliary aids and access to learning for children and young people with dyslexia/severe reading difficulties, (2011) Nota <http://www.nota.nu/epinion-2011>

Talande böcker och läsande barn: Barn berättar om talboks-användning, MTMs rapporter 1 (2013). Stockholm: Myndigheten för tillgängliga medier

Vad säger forskningen om dyslexi? (2008) Vetenskapsrådet

Talböcker i skolan

En läsnedsättning kan ha olika orsaker, men mycket vanligt är dyslexi/läs- och skrivsvårigheter. Talböcker gör det möjligt för elever med läsnedsättning att läsa på samma villkor som sina skolkamrater. Den här broschyren beskriver vad ett urval forskare och pedagoger skriver om dyslexi/läs- och skrivsvårigheter hos barn och ungdomar.

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, är ett nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier. Vi arbetar för att alla ska ha tillgång till litteratur och samhällsinformation utifrån vars och ens förutsättningar, oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning.

MYNDIGHETEN FÖR
TILLGÄNGLIGA MEDIER